

Ministerul Educației

Manual
pentru clasa
a VII-a

Elemente de limbă latină și de cultură romanică

Maria-Luiza Oancea • Elena Chirilă

CORINT
LOGISTIC

Cuprins

Ghid de utilizare a manualului	4
Competențe generale și specifice	5
Relevanța limbii latine și a culturii romanice	6
UNITATEA I – ELEMENTE DE LIMBĂ LATINĂ	7
Lecția 1. Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic	8
• Familii de limbi / Limbile indo-europene / Limba latină, limbile romanice și limba română.	8
• Limba – un organism viu	14
Lecția 2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi	15
• Cifre romane – cifre arabe	17
• Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor	19
Lecția 3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne	21
• Diferența dintre moștenire și împrumut	21
• Fondul latin al limbii române	23
• Lexic latin în alte limbi romanice	24
• Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză)	26
• Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane)	26
Lecția 4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/ limbi romanice) – analogii	29
• Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă	29
• Rolul cuvântului în enunț și context	46
Recapitulare	50
Evaluare	52
UNITATEA II – ELEMENTE DE CIVILIZAȚIE GRECO-ROMANĂ ȘI DE CULTURĂ ROMANICĂ	53
Lecția 1. Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone	54
• Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu	54
• Procesul de romanizare	60
• Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică	62
Lecția 2. Panteonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane.	64
• Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale	64
• Eroii mitologiei grecești – simboluri perene ale culturii europene	69
Lecția 3. Viață publică – viață privată. Mentalități	72
• Tipare socio-politice romane reflectate în actualitate (forme de organizare comunitară, relația public – privat, cetățean – stat, urban – rural etc.)	72
• Personalități romane	80
Lecția 4. Arta greco-romană și moștenirea ei europeană	83
Recapitulare	88
Evaluare	90
UNITATEA III – VALORI GRECO-ROMANE PERENE	91
Lecția 1. Modele de gândire și de raportare la lume	92
• Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate civic	92
• Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic	95
• Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate din punct de vedere științific	98
Lecția 2. Modele estetice în artă	101
Recapitulare	113
Evaluare	114
Recapitulare finală	115
Evaluare finală	118
Răspunsuri evaluări	119
Lexic latin moștenit în limba română	120

I. ELEMENTE DE LIMBĂ LATINĂ

Verborum heredium / „Moștenirea cuvintelor”

• LECȚIA 1

Geneza limbilor - limbă-mamă / limbă-fică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic

• LECȚIA 2

Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi

• LECȚIA 3

Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne

• LECȚIA 4

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/ limbi romanice) - analogii

DIN ACEASTĂ UNITATE VEȚI ÎNVĂȚA:

- să identificați elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte
- să utilizați elementele lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/alte limbi romanice/moderne
- să identificați unele locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană
- să identificați modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii
- să integrați faptele de cultură și civilizație romană în actualitate

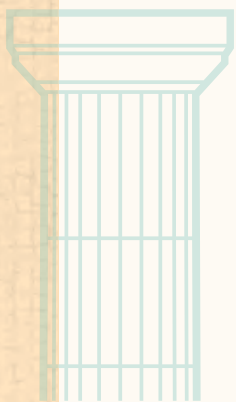

Vizitați virtual
Ulpia Traiana
Sarmizegetusa!

Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic

Ab initio/ „Dintru-nceput”

- FAMILII DE LIMBI • LIMBILE INDO-EUROPENE
- LIMBA LATINĂ, LIMBILE ROMANICE ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Limba latină este o limbă vie și nemuritoare, care-și duce existența, în plină transformare și evoluție, prin limbile neolatine sau romanice, precum:

- ✓ limba română
- ✓ limba franceză
- ✓ limba italiană
- ✓ limba spaniolă
- ✓ limba portugheză
- ✓ limba provençală (vorbită în sud-estul Franței)
- ✓ limba retoromană (vorbită în estul Elveției)
- ✓ limba sardă (vorbită în Sardinia)
- ✓ limba catalană (vorbită în estul Spaniei)

Prin urmare, limba latină a alcătuit o **familie lingvistică** în interiorul căreia s-au stabilit relații de rudenie: vorbim, astfel, despre „limbă-mamă” (latina), „limbi-fiice” (limbile romanice), „limbi surori” (toate limbile indo-europene).

Limba latină face parte dintr-o mare familie de limbi înrudite între ele, pe care le vorbeau, încă din mileniiile al IV-lea și al III-lea a.Chr., popoarele vechi din Europa și dintr-o mare parte a Asiei, respectiv grecii, celții, slavii, traco-dacii, germanii, indo-iranienii, italicii etc. Această mare familie de limbi este cea a **limbilor indo-europene**. Ele s-au răspândit de la est la vest, prin intermediul popoarelor care vorbeau aceste limbi surori.

DESCOPERIȚI!
AD INVENIENDUM

Consultați o hartă istorică a actualei Italii în secolele VIII–VII a.Chr. pentru a descoperi cele mai importante regiuni în care se vorbea limba latină: Latium, Lavinium, Roma, Alba Longa.

Descoperiți, apoi, corespondențele acestora pe o hartă actuală.

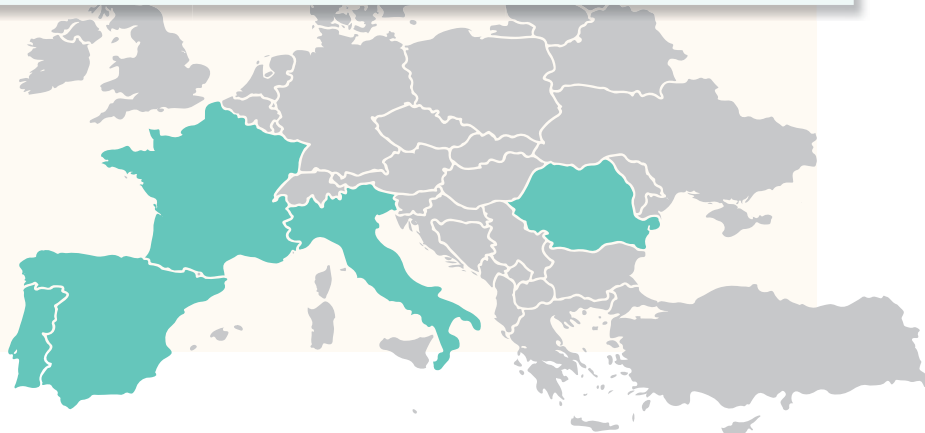
LIMBA LATINĂ, LIMBILE ROMANICE ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Limba latină a fost vorbită în regiunea Latium din vestul Italiei centrale. După întemeierea cetății Roma, limba latină s-a vorbit și la Roma, iar mai apoi în întreaga Italie. Ulterior, pe măsură ce Imperiul Roman s-a extins teritorial, limba latină a pătruns în provinciile cucerite, dar într-o formă populară, impunându-se mai întâi ca limbă oficială, iar apoi ca limbă populară sau vulgară.

Atât limba română, cât și celelalte limbi romanice oferă o mărturie sigură că limba latină nu a dispărut cu totul, ci trăiește și în prezent prin „ficele sale”.

Țări vorbitoare de limbi neolatine sau romanice

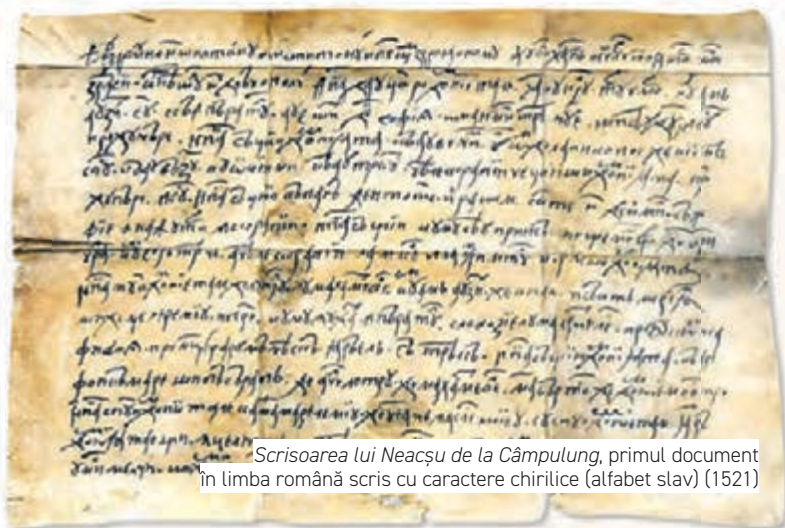
**STIAȚI CĂ...
AD PLURIMA SCIENDUM**

În Antichitate, romanii scriau pe diferite materiale. Pentru activitățile imediate, mici însemnări ori notițe luate la cursurile școlii primare, romanii foloseau:

- Tăblițe de lemn acoperite cu ceară și scrijelite cu un stylus care avea două capete: unul ascuțit, cu ajutorul căruia scriau, iar celălalt, plat, cu care ștergeau, întinzând din nou ceara pe tăbliță;

- Tăblițe de lemn pe care scriau cu pensula;
- Cioburi sau scoici, pe care scriau cu o pană confecționată dintr-un fel de trestie;
- Pentru textele importante, foloseau papirusul sau pergamentul, foarte scumpe, de altfel.

Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung, primul document în limba română scris cu caractere chirilice (alfabet slav) (1521)

**LIMBA LATINĂ A CUNOSCUT
DOUĂ CĂI DE CIRCULAȚIE:**

**LIMBA LATINĂ
SCRISĂ/CULTĂ/
CLASICĂ**

(supusă normelor și rigorilor gramaticale)

**LIMBA LATINĂ
VORBITĂ/POPULARĂ/
VULGARĂ**

(folosită de majoritatea populației în viața de zi cu zi)

**LIMBA
LATINĂ
MEDIEVALĂ**

(limba în care erau scrise documentele emise de cancelariile domnești)

**LIMBILE
NEOLATINE
SAU ROMANICE**

(*vulgus* = popor)

Inscripție latină de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, capitala Daciei romane.

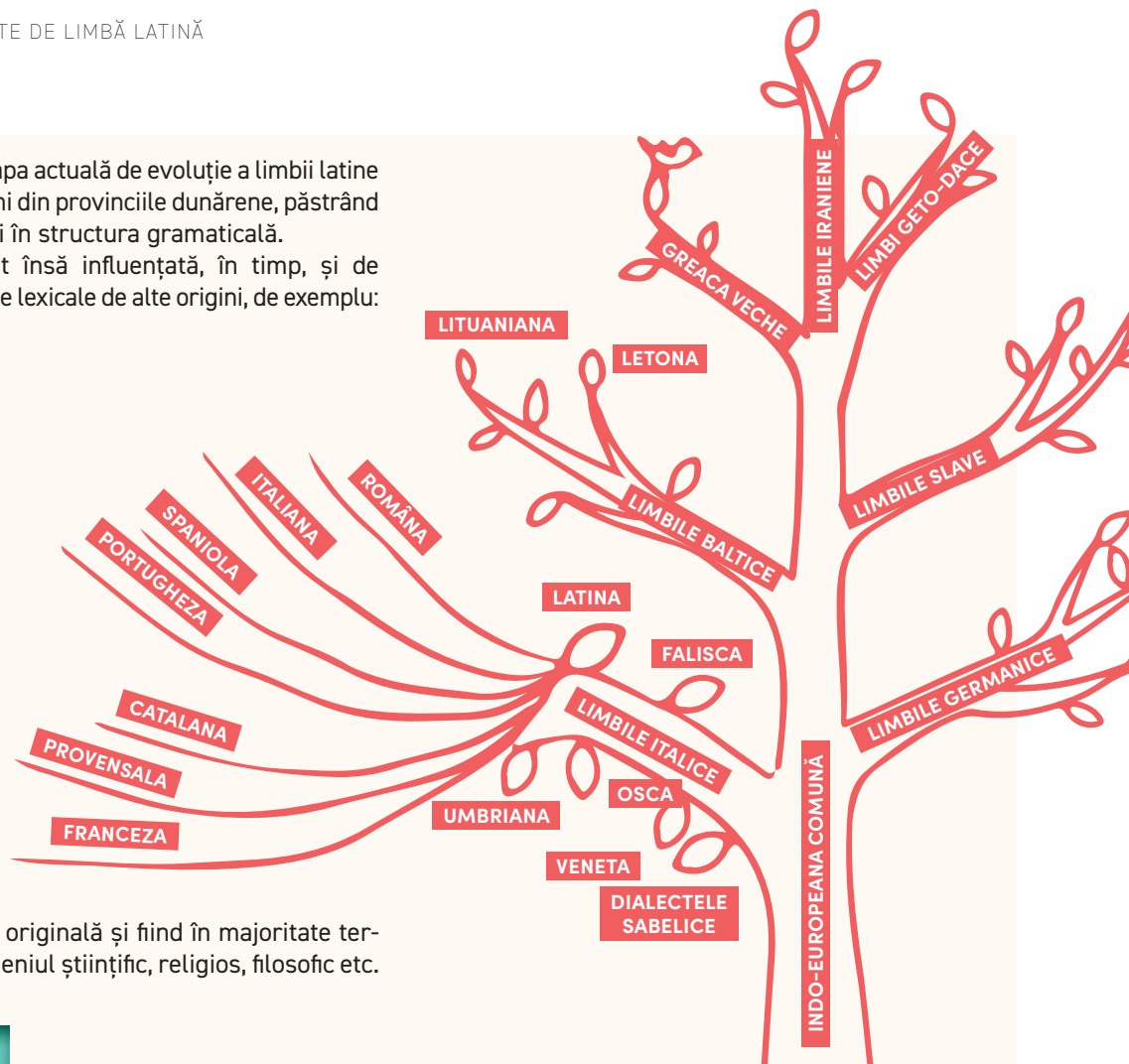
Româna reprezintă etapa actuală de evoluție a limbii latine vorbite de coloniștii romani din provinciile dunărene, păstrând elemente latine în lexic și în structura gramaticală.

Limba română a fost însă influențată, în timp, și de pătrunderea unor elemente lexicale de alte origini, de exemplu:

- ✓ bulgare;
- ✓ neogrecești;
- ✓ rusești;
- ✓ franțuzești;
- ✓ germane;
- ✓ turcești;
- ✓ maghiare;
- ✓ slave;
- ✓ italiene.

Moștenire și împrumut

Cuvintele moștenite au suferit în timp schimbări, iar cuvintele împrumutate au fost adesea preluate începând cu perioada Renașterii, păstrând mai mult din forma lor latină originală și fiind în majoritate termeni specializați din domeniul științific, religios, filosofic etc.

APLICAȚII AD EXERCENDUM

1. Grupați în caiet limbile date mai jos pe două coloane:
Limbile indo-europene și Limbile romanice.

Limba dacilor
Limba dacă

Limba celților
Limba sardă

Limbile italice
Limbile baltice

Limba spaniolă
Limbile iberice

Limba italiană
Limba română

Limba catalană

Limba greacă veche

Limba provensală

Limba franceză

Limbile iraniene

Limba portugheză

Căutați în DEX (Dicționarul explicativ al limbii române) cuvintele marcate, consultând informația de la sfârșitul fiecărui articol de dicționar referitoare la etimologia acestor cuvinte, apoi grupați-le, potrivit modelului de mai jos:

„Întâiași dată, socotiți, o, fraților, și aminte luați cuvintele carele mai denainte înaintea tuturor gloatelor au făcut. Că au nu el în proimiul voroavii sale dzicea (e.g. zicea), precum inima împăraților din mulțimea lucrurilor și a științelor, carele în publică-li și în curte-li să tâmplă, mai ades decât alaltora câtodată prognostice (e.g. prognosticuri) fac? Și cum din putregiunea peștelui în mațele Bătlanului viermii se nasc? Și Brebul, părțile bărbătești pierdzindu-și, în zavistie cade și pizmă vecinică nu numai asupra bărbăților, ci și a muierilor ține!

(Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*)

Cuvinte moștenite din limba latină	Împrumuturi de origine latină din alte limbi	Împrumuturi de alte origini decât cea latină

CUM AU AJUNS ROMANII SĂ ATACE DACIA?

După ce Imperiul Roman a cucerit nordul Africii, în urma îndelungatelor războaie cu Cartagina (astăzi un cartier din orașul Tunis, dar, în Antichitate, un centru comercial major, dominând comerțul în Marea Mediterană), a devenit curând stăpân absolut peste întregul bazin mediteranean: Italia, Hispania, Gallia, nordul Africii, Grecia, Asia Mică și Syria.

Scenă de luptă între daci și romani, Columna lui Traian, Roma

După acest moment, romanii au început să se arate interesați de atacarea dacilor din preajma Dunării, care, la acea vreme, erau foarte agresivi, făcând mereu incursiuni pustiitoare în teritoriile aflate sub stăpânire romană.

APROFUNDAȚI AD SCRUTANDUM

Primele conflicte dintre romani și triburile geto-dace au avut loc sfârșitul sec. I p.Chr., sub împăratul Domitianus, când legiunile romane fuseseră învinse de armatele lui Burebista.

Monedă de argint cu chipul împăratului Domitianus, din vremea sa.

Războaiele daco-romane din timpul lui Traianus. După ce triburile dacilor au fost unificate de regele Decebal pe un teritoriu mai mic decât în vremea lui Burebista (până la Tisa și Siret), Dacia a continuat uneltirile împotriva Romei.

Traianus a pornit cu război (101–102) împotriva lui Decebal, pe care l-a învins, iar Dacia a devenit client al Romei și a fost obligată să respecte prevederile unui tratat.

Decebal a încălcat tratatul încheiat cu romanii, astfel că Traianus a repornit războiul cu dacii (105–106), după ce a construit peste Dunăre, la Drobeta (azi Turnu-Severin), un pod peste care să poată trece cu armatele, pătrunzând în Dacia. Podul a fost proiectat de arhitectul grec din Siria, Apollodor din Damasc.

Romanii cuceresc Sarmizegetusa, capitala dacilor, iar Decebal se sinucide pentru a nu cădea în mâna dușmanilor, fiind dus la Roma în cortegiul triumfal al lui Traianus.

Scene importante ale războiului dintre daci

REFLECTAȚII AD SENTENTIAM DICENDUM

1. De ce atacau dacii teritoriile aflate sub dominația romană?
2. Pe teritoriul căror state din zilele noastre se afla Iliria în Antichitate? Studiați o hartă actuală.

ESEU Realizați un scurt eseu de maximum 200 de cuvinte, în care să explicați, pe baza informațiilor istorice, de ce romanii au ajuns să fie învinși de Burebista.

JURNAL DE CĂLĂTORIE PEREGRINATIONIS DIARIUM

Imaginează-ți că aici începe călătoria ta prin limba latină și cultura romanică!

- Notează de fiecare dată când te surprinde ceva frumos și foarte interesant!
 - Încearcă să notezi mereu o expresie în limba latină, definitorie pentru starea sau curiozitatea ta!
 - Jurnalul tău poate fi clasic (pe hârtie) sau electronic. Strânge în el imagini din călătoria ta virtuală!
 - La încheierea aventurii, scrie un rezumat al acestei călătorii fabuloase!
 - Păstrează Jurnalul în portofoliul disciplinei de limba latină și civilizație romană!
 - Nu uita să treci ziua, anul, ora și localitatea în care te afli, de fiecare dată când deschizi jurnalul pentru a scrie!
- Succes!**

și romani sunt reproduse, de jos în sus, ca pe o bandă desenată, pe Columna lui Traianus din Roma. Pe Columnă putem urmări nu doar etapele războiului, ci și portul ori armele ambelor tabere (dacii și romanii) etc.

Potrivit lui Eutropius, împăratul adusese în Dacia oameni din întreaga lume romană (*ex toto orbe Romano*). Aceștia puteau fi iliri (din provincia romană Iliria) sau țărani sărăciți (din Italia) etc.

**APLICAȚII
AD EXERCENDUM**

I.

1. Cu ajutorul DEX, aflați sensurile și identificați înțelesul imprimat de sufixul latinesc *bi-* fiecărui termen de mai jos:

- bilunar
- bicolour
- biped
- bimembru

2. Bifați seria corectă:

Cuvântul latinesc *aqua*, *-ae/* „apă” poate fi regăsit în toate cuvintele românești din seria:

- acuarală, acvariu, acupunctură
 acvatic, apeduct, acvamarin
 acvariu, acvaforțe, activ

Cuvântul *sol*, *solis/* „soare” poate fi regăsit în toate cuvintele românești din seria:

- solitar, soldat, solar
 turnesol, solariu, parasolar
 soare, sol, solid

Cuvântul *caput*, *-it is/* „cap” poate fi regăsit în toate cuvintele românești din seria:

- capitală, capricios, capă
 captură, căpitan, decapita
 capelă, caporal, capac

Cuvântul *ager*, *agri* „câmp” poate fi regăsit în cuvinte românești precum:

- agricultură, agricol, agronom
 câmp, campestru, câmpenesc
 agrar, agrafă, agrement

Cuvântul *liber*, *libri/* „carte” poate fi regăsit în cuvinte românești precum:

- librărie, libelulă, libertate
 librar, librărie, livresc
 livre, lavră, Luvru

3. Menționați un cuvânt latinesc pentru fiecare termen de mai jos:

- inflamație
- edificiu
- mural
- ecvestru ...
- fugitiv ...
- vinicol ...
- somnifer ...
- terorist ...

4. Completați pe caiete următoarele enunțuri, alegând cuvântul corespunzător de origine latină:

- a) Fratele meu iubește călăria, adică îi plac
 b) Nu există nicio filiație între el și mine, adică nu sunt lui.
 c) Am insomnie, adică nu am

5. Pentru fiecare cuvânt dat, aflați rădăcina latinească:

- lupanar
- a extirpa
- infanticid
- genuflexiune
- circumferință
- cursiv
- lingvistic
- fratricid
- virtute

6. Bifați cuvintele moștenite de limba română direct din limba latină:

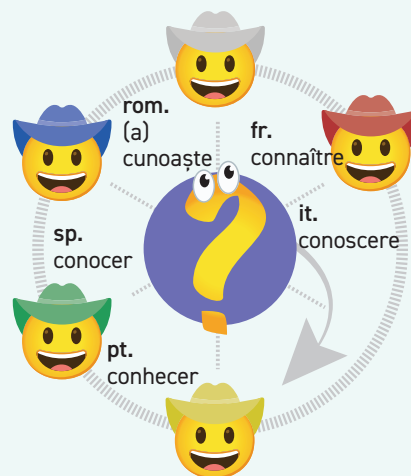
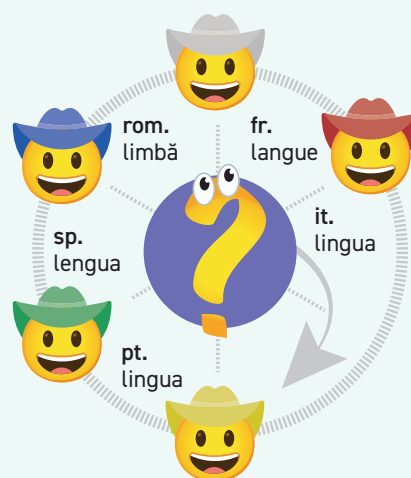
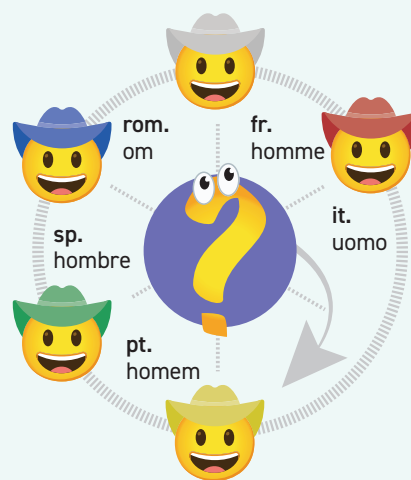
- rogatoriu
 rugăciune
 a semnala
 a semăna (cereale)
 aurifer
 aur
 autumnal
 toamnă
 viță
 viticol
 drept
 direct

7. Bifați cuvintele de origine latină împrumutate în limba română pe cale cultă:

- gură
 păcat
 pecuniar
 mandibulă
 renal
 rinichi
 ortoped
 inimă
 cardiolog
 creier
 cerebral
 măsea
 maxilar
 dentiție
 mädular
 membru
 cuvânt
 vocabulă

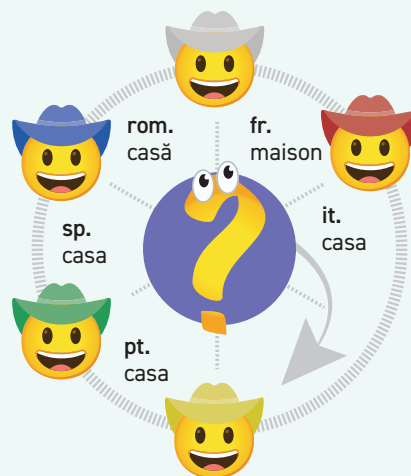
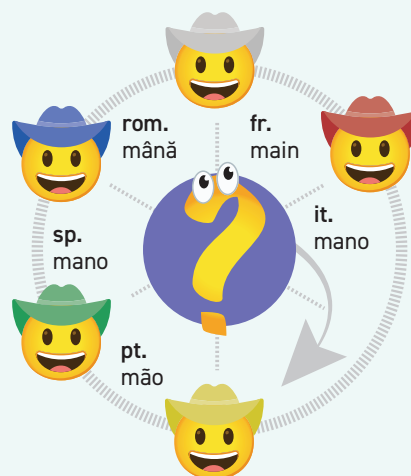
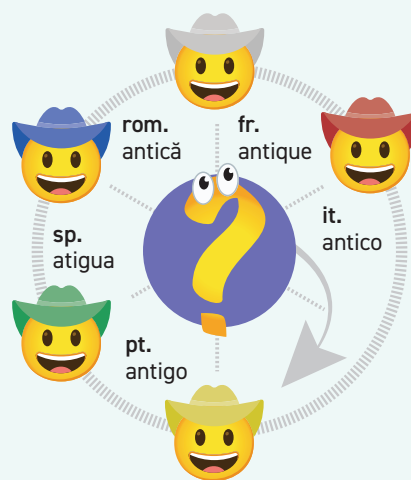
Să ne relaxăm!

Descoperiți termenul latin care stă la baza cuvintelor din limbile romanice date.

Să ne relaxăm!

Descoperiți termenul latin care stă la baza cuvintelor din limbile romanice date.

II.

1. Găsiți cuvinte românești de origine latină și creați o listă. Pentru fiecare cuvânt ales, identificați echivalentul în limba latină, consultând un dicționar român-latin. Găsiți și alte cuvinte românești derivate din aceeași rădăcină.

2. Grupați-vă în două echipe. Prima echipă va concepe un puzzle de cuvinte care să cuprindă cuvinte latinești și cuvinte românești derivate. Cea de-a doua echipă va trebui să găsească și apoi să asocieze corect cuvintele latinești cu derivatele românești corespunzătoare.

3. Alegeți un cuvânt latin, apoi găsiți cât mai multe cuvinte derivate, provenite de la același cuvânt de bază. Elevii care vor da dovadă de cât mai multă creativitate și de cât mai multe cunoștințe în domeniul derivării vor fi premiați cu titlul de **INVENTOR**.

4. Grupați-vă în două echipe: purtătorii de pălării roșii și purtătorii de pălării albastre. Pălăriile roșii se vor ocupa de cuvintele moștenite în limba română din limba latină,

iar pălăriile albastre, de cele de origine latină, dar împrumutate pe cale cultă în limba română din alte limbi romanice. Găsiți cuvinte corespunzătoare culorii pălăriilor cu ajutorul cărora să creați scurte enunțuri.

5. Se dă cuvântul latinesc *scala*, „scară”. Notați pe fațetele unui cub numele diferitelor limbi romanice (italiană, spaniolă, franceză, portugheză, catalană, sardă). Aruncați cubul și apoi, în funcție de limba romanică ieșită la sorti, găsiți corespondentul cuvântului latinesc dat în limba respectivă. Puteți folosi și *Google translate*.

6. Scrieți pe mijlocul unei planșe cuvinte fundamentale moștenite în limba română din limba latină. Trasați apoi săgeți către derivate de la acestea. Extindeți ulterior harta derivatelor, în forma unui ciorchine.

7. Scrieți pe mijlocul unei planșe cuvinte împrumutate din alte limbi romanice. Trasați apoi săgeți către cuvinte similare aparținând altor limbi romanice și stabiliți conexiuni între acestea.

LIMBA - UN ORGANISM VIU

Limba este un organism viu care se naște, crește, se dezvoltă, îmbătrânește și dispare, prin topirea sa în alte și alte limbi cu care vine în contact. Cuvintele care formează vocabularul existent într-o limbă nu sunt elemente finisate, ci un produs care se dezvoltă și se modifică permanent. Uneori se poate impune ca limbă oficială, alteori poate intra în declin ori se poate dizolva.

Schimbările survenite în limbă le reflectă permanent pe cele care se produc în viața unui popor. Alteori se întâmplă ca o limbă să nu mai fie deloc folosită și astfel să moară, dispărând fără urmă, precum dalmata.

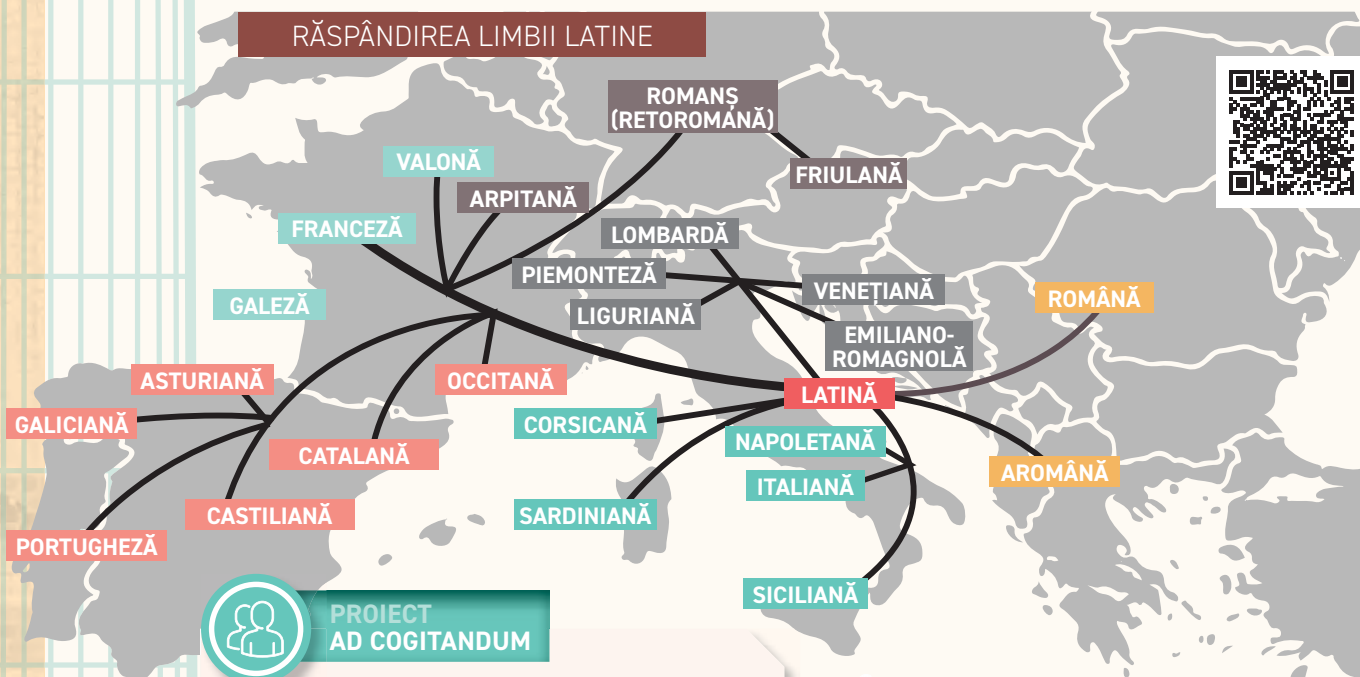
Alteori, o limbă slujește ca punct de plecare pentru formarea cuvintelor în alte limbi noi, care se vorbesc și astăzi. Aceste noi limbi le conti-

nuă pe cele din care provin. Așa s-a întâmplat și cu limba latină, care, dintr-o limbă unică și unitară, s-a transformat într-un mănunchi de limbi romanice sau neolatine, care au început să se deosebească din ce în ce mai mult între ele. Limbile romanice reprezintă chiar limba latină în evoluție vie.

**DESCOPERITI!
AD INVENIENDUM**

Numiți cel puțin trei teritorii antice în care s-a impus limba latină. Pentru fiecare, notați limbile care au rezultat.

O serie de cuvinte moștenite din latină au făcut istorie, lămurind originea latină a poporului român: *ai* („usturoi”), *amăgire* (admăgire), *bătrân*, *biserică*, *nea*, *păcură*, *păcurar* etc.

Tu și un coleg împărțiți sarcinile:

1. Unul găsește sinonime într-o altă limbă romanică pentru trei cuvinte din lista dată;
2. Celălalt le trece într-un tabel, după modelul de mai jos;
3. Împreună, stabiliți dacă ambele variante ale unui termen au origine latină.

biserică (ro.)	la chiesa (it.)	ecclesia (lat.)

**REȚINETI!
MEMORA!**

- ✓ Limba latină vorbită în Antichitatea clasică nu este cunoscută astăzi datorită textelor literare, dar și celor epigrafice (inscripții) sau numismatice (gravate pe monede).
- ✓ Limba română este latina dunăreană care s-a format în ultimele două milenii pe teritoriul de la nord de Dunăre.
- ✓ Dacă limba română este astăzi considerată o limbă romanică nu se datorează exclusiv vocabularului de bază format din cuvinte moștenite din latină (aproximativ 2000), ci și structurii morfologice și sintactice a acesteia.

Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi

Doctus cum libro/ „Savant cu cartea (în mână)”

INDO-EUROPENII. ALFABETUL LATIN. CUM AU AJUNS LATINII SĂ SCRIE?

DESCOPERIȚI
AD INVENIENDUM

ETRUSCII

Latinii au împrumutat alfabetul de la grecii din sudul Italiei, prin intermediul etruscilor, populație care trăia la nord de Roma și care vorbea o limbă neindo-europeană, fiind la acea vreme o mare putere în Peninsula Italică.

Etruscii nu făceau distincția între sunetele „c” și „g”, folosind deci o singură literă („C”) pentru ambele sunete. Latinii au preluat inițial această literă etruscă, însă pentru a nota atât sunetul „c” (ex. carrus, „car”), cât și sunetul „g” (ex. Caius, Cnaeus). Ulterior, latinii au inventat litera „G”.

La început, alfabetul latin cuprindea un număr de 21 de semne grafice. Prin adăugarea unor semne grafice noi: G, J, V, Y, Z, în latina târzie alfabetul va număra 26 de semne.

*Res Gestae Divi Augusti/ Faptele
Divinului Augustus (Muzeul Ara Pacis)*

Care era originea alfabetului grecesc? Grecii au preluat alfabetul de la fenicienii care adaptaseră hieroglifile egiptene la propria lor limbă.

Pronunția cuvintelor latinești

1. Pronunția medievală sau tradițională: -qu- = cv-; -gu = gv, -ti = ți (de obicei), -ce- = ce, -ge- = ge, -ci- = ci, -gi- = gi.

2. Pronunția europeană, numită și pronuntiatio restitute, pronunția presupusă: -qu- = kw; -gu- = gw; -ti- = ți (de obicei); -ce- = ke / che; -ge- = ghe; -ci- = ki; -gi- = ghi.

Accentul latin depinde de cantitatea penultimei silabe:

– dacă penultima silabă est lungă, accentul stă pe această silabă: ex. cli-nă-men → cli-ná-men

– dacă penultima silabă este scurtă, accentul se retrage cu o silabă: ex. tem-pō-ra → tém-pō-ra.

STIAȚI CĂ...
AD PLURIMA SCIENDUM

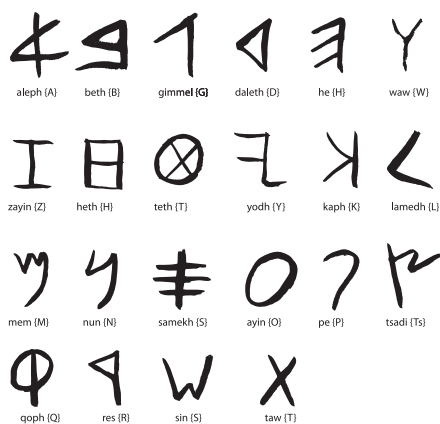
- Populațiile indo-europene au adus în Europa calul.
- Cuvântul alfabet provine de la primele două litere ale alfabetului grecesc: alfa și beta.
- Grecii au adoptat, sub influență latină, denumirea alfabetului, în forma alphabētos.

ARIVM · SEXIENS · MILLIENS ·
DIVI · IVLI · QVIRINI · MINER
ATIS · MATRIS · MAGNAE · LY
· BASILICAM · IVLIAM · TH
· REFECI · CAPITOLIVM
· RIVOS · VIAM · FLAMINI
· ATQVE · ATHLETAS · ET
PIDIS · IN · PROVINCIS · TE
QVE · QVORVM · CENSVS · E

„Ara Pacis augustae” (Altarul Păcii auguste), comandat de împăratul roman Augustus pentru a sărbători pacea stabilită în Imperiu. Roma, Italia.

ALFABETUL FENICIAN

ALFABETUL GRECESC

ALFABETUL ETRUSC

APLICAȚII
AD EXERCENDUM

I. Alegeți varianta corectă de răspuns:

1. Alfabetul latin cuprindea la început:	a) 26 de litere
	b) 33 de litere
	c) 21 de litere
2. Latinii au împrumutat alfabetul:	a) de la fenicieni, prin intermediul etruscilor
	b) de la greci, prin intermediul etruscilor
	c) nu se știe
3. Alfabetul limbii române este de origine:	a) greacă
	b) etruscă
	c) latină
4. Grecii au împrumutat alfabetul de la:	a) fenicieni
	b) egipteni
	c) latini

II. Citiți cu atenție următoarele enunțuri și notați pe caiet A, dacă enunțurile sunt adevărate, și F, dacă sunt false.

- În limba latină, litera G nota, în perioada arhaică, atât sonora „G”, cât și surda „C”.
- În jurul anului 2700 a.Chr., atunci când s-au dezvoltat comerțul și agricultura, fenicienii au inventat un tip mai simplificat de hieroglifă.
- Etruscii erau o populație situată la nord de Roma, vorbitoare a unei limbi neindo-europene, reprezentând, la acea vreme, o mare putere în Peninsula Italică.
- Etruscii făceau diferență între velara surdă „C” și cea sonoră „G”, notându-le cu litere diferite.
- Fenicienii au adaptat (între anii 1850–1700 a.Chr.) un grup de hieroglifă egiptene la propria lor limbă, oferindu-le valoare fonetică, prin notarea cu ajutorul acestora a sunetelor limbii lor.
- Mai multe alfabet importante, printre care alfabetul ebraic, aramaic, grec, arab și latin au luat naștere din alfabetul egiptean, preluat de la fenicieni.

RETINEȚI!
MEMORA!

- ✓ Latinii au împrumutat alfabetul de la grecii din sudul Italiei, prin intermediul etruscilor.
- ✓ La început, alfabetul latin cuprindea un număr de 21 de semne grafice, iar în latina târzie va avea 26 de semne, prin adăugarea unor semne noi: G, J, V, Y, Z.
- ✓ Alfabetul limbii române este latin; au fost introduse și alte litere noi, menite să redea particularitățile fonetice ale limbii române: Ă, Â (Î), Ș, Ț.

CIFRE ROMANE – CIFRE ARABE. NUMERALUL CARDINAL DE LA 1 LA 10

DESCOPERITI!
AD INVENIENDUM

Origine. Simbolurile numerice ale romanilor au fost inspirate de simbolurile numerice etrusce, așa cum s-a întâmplat și cu alfabetul.

Cifre etrusce		Cifre romane
I		I
Λ		V
X		X
ϙ		L
8		C
⊕		M

Vechimea sistemului de numerotare roman.

Cifrele romane datează din jurul anului 500 a.Chr., așadar sunt anterioare apariției alfabetului. Forma actuală a cifrelor romane este mult mai recentă (secolul I a.Chr.). Cifrele romane s-au folosit în Europa mai bine de un mileniu, apoi au fost înlocuite cu cifre arabe. Cu toate acestea, cifrele romane continuă să fie folosite și astăzi în anumite situații, ceea ce dovedește puternica influență a civilizației romane asupra celei europene și nu numai.

Simboluri numerice etrusce:

I	Λ	X	ϙ	C	⊕	⊖	⊗
1	5	10	50	100	500	1000	5000

Simboluri numerice etrusce modificate de romani:

I	V	X	L	C	M	⊗
1	5	10	50	100	500	1000

Forma cifrelor romane așa cum le cunoaștem astăzi:

I	V	X	L	C	M
1	5	10	50	100	1000

Tipul de notație numerică romană. Notația numerică romană era aditivă (formată prin însumare), în bază 10, iar simbolul numeric pentru cifra zero nu exista.

Eliminarea cifrelor romane în favoarea celor arabe. Cifrele romane vor fi înlocuite treptat cu cifrele arabe, care aveau și cifra zero. Cifrele arabe au apărut spre secolul al XIII-lea, dar se vor impune în Europa odată cu anul 1450. Cu toate acestea, cifrele romane nu au dispărut cu totul.

STIAȚI CĂ...
AD PLURIMA SCIENDUM

- Cifrele romane reprezentau inițial creștăturile pe care oamenii le făceau pe un material semidur, cum e lemnul, atunci când își numărau animalele. Spre exemplu, păstorul își număra oile și făcea câte o creștătură pentru fiecare oaie în parte. După un grup de cinci animale, creșta un semn demarcator, de obicei oblic. În timp, a căpătat valoarea cifrei 5, întrucât apărea după primele cinci capete de animale. Astfel, cifra romană 5 va semăna tot mai mult cu litera V (sau invers: Λ).
- Cifra X (= 10) este formată din două semne „V” unite la vârf.
- Cifra L (= 50) corespunde lui V + o creștătură mediană. Iată evoluția semnului numeric pentru cifra 50 la romani:

- Cifra C (= 100) corespundea semnului „X” + o creștătură: Χ.
- Zero nu există în limba latină. Conceptul este redat prin *nihil* „nimic”, *nullus*, -a, -um „niciun, nicio”, *neuter*, *neutra*, *neutrum* „niciunul / niciuna din doi / două”.
- Pentru calculele complicate romanii foloseau abacul sau numărătoarea.

PLASAȚI-VĂ ÎN TIMP! / PER SAECULA!

La 15 aprilie 1450 a avut loc bătălia de la Formigny, decisivă pentru Războiul de 100 de ani, între francezi și englezi.

Transcrieți cu cifre romane anii 100 și 1450, precum și secolul corespunzător pentru 1450!

Numeralul cardinal de la 1 la 10. Citește formele numeralelor din limbile romanice și identifică asemănările și deosebiri față de formele latinești.

Cifra	Latină	Română	Italiană	Spaniolă	Portugheză	Franceză
1	unus, -a, -um	unu, una	uno	uno, una	um, uma	un
2	duo, duae, duo	doi, două	due	dos	dois, duas	deux
3	tres, tria	trei	tre	tres	três	trois
4	quattuor	patru	quattro	cuatro	cuatro	quatre
5	quinque	cinci	cinque	cinco	cinco	cinq
6	sex	șase	sei	seis	seis	six
7	septem	șapte	sette	siete	sete	sept
8	octo	opt	otto	ocho	oito	huit
9	novem	nouă	nove	nueve	nove	neuf
10	decem	zece	dieci	diez	dez	dix

APLICAȚII AD EXERCENDUM

1. Să ne amuzăm, scriind cuvinte cu cifrele romane! Scrieți câte cuvinte puteți cu ajutorul cifrelor romane.
2. Ce observați în structura lexicală a următoarelor cuvinte? Căutați în dicționar sensurile acestora: *trivium*, *quadratus*.
3. Găsiți prefixoide latinești formate pe baza numeralelor și alcătuiți cuvinte neologice în limba română, completând cu acestea în caiet partea lipsă a cuvântului, după modelul:
tri+anglu = triangu (instrument muzical)

+cefal	=
+ ped	=
+acord	=
+avă	=
+imă	=
+anual	=

4. Dați exemple de situații în care sunt folosite cifrele romane în zilele noastre.

RETINEȚI! MEMORA!

Cifrele romane:

- ✓ sunt anterioare apariției alfabetului (cca 500 a.Chr.);
- ✓ reprezentau inițial creștături făcute pe materiale semidure de către crescătorii de animale, pentru numărarea acestora;
- ✓ cifra zero nu exista în numerotarea romană;
- ✓ s-au folosit în Europa aproape un mileniu;
- ✓ au fost înlocuite cu cifre arabe, datorită eficienței acestora din urmă.

JOC DE ROL AD PERSONAM AGENDUM

Tres faciunt collegium / („Trei fac un colegiu”) sugerează ideea că un grup de trei persoane formează o echipă. Într-un context mai larg, dictonul poate sublinia importanța colaborării în cadrul unui grup, dar și forța grupului unitar și bine articulat.

- imaginați un scenariu în care să vă asociați într-un grup de trei colegi, formând un collegium, fiecare dintre voi având abilități diferite, bine definite și importante pentru a da în vileag o conspirație politică ai cărei martori ați fost în perioada Republicii romane;
- pentru a da pe față conspirația, trebuie să știți să vă strecurați prin lumea primejdioasă a oamenilor politici romani, să vă apărați interesele și să fiți convingători și să stabiliți o strategie imbatabilă, pentru a putea fi luați în serios când veți vorbi în fața senatului roman;
- imaginați provocări variate care să vă pună la încercare abilitățile individuale și colaborarea excelentă dintre voi;
- luați decizii care să influențeze sensul poveștii și consecințele deciziilor și faptelor voastre.

